

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΕΣ ΠΡΟΕΚΤΑΣΕΙΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΟΥ ΠΙΑΓΕΤ

NTINA ΔΙΒΑΡΗ

Εισαγωγή

Το κεντρικό πρόβλημα της Παιδαγωγικής ήταν και είναι η φύση της Γνώσης και η κατάκτησή της. Πολυάριθμα και ποικιλόμορφα τα ρεύματα της παιδαγωγικής που διαμέσου των αιώνων καταδυνάστευσαν ή απελευθέρωσαν παιδαγωγούς και παιδαγωγούμενους.

Η παιδαγωγική πράξη ασκείται σ' ένα θεσμικό πλαίσιο, το σχολείο, που συχνά ήταν –είναι– ταγμένο να υλοποιήσει στόχους της κοινωνικο-οικονομικής και πολιτικής πραγματικότητας.

Το σχολείο όμως, πέρα από τη μεταδίδωση ειδικών, εγκυκλοπαιδικών και επαγγελματικών γνώσεων έχει –θα πρέπει να έχει– σαν κεντρικό πυρήνα της παρέμβασής του την Αγωγή του ατόμου. Σήμερα λέμε ότι η παιδαγωγική πράξη απευθύνεται στην ολότητα του παιδιού ή ενήλικα και μέσα από διαδικασίες, επεξεργασίες, μεταλλάξεις, και μαθήσεις ταυτόχρονα ατομικές, κοινωνικές, συναισθηματικές, γνωστικές, ο παιδαγωγούμενος εξελίσσεται, προς οργανώσεις της σκέψης ποιοτικά όλο και πιο σύνθετες. «Αγωγή σημαίνει κινητοποίηση και οργάνωση των κατάλληλων μέσων που διαμορφώνουν και εξελίσ-

σουν οργανικά, νοητικά, συναισθηματικά, ηθικά, κοινωνικά ένα παιδί, έναν έφηβο, καθώς επίσης και ενεργοποίηση των τάσεων και δυνατοτήτων ενός παιδιού, ενός έφηβου»¹.

Το πρόβλημα είπαμε είναι η κατάκτηση, ή, για να χρησιμοποιήσουμε τον ακριβή όρο του ΠΙΑΓΕΤ, η οικοδόμηση της Γνώσης.

«Γνώση είναι η από το λογικό οργανωμένη εμπειρία που επιτρέπει στον άνθρωπο να κατανοεί τις όποιες γενικές ή ειδικές πληροφορίες»² και που επιτρέπει ακόμα τη συνείδηση, κριτική, αναπαράσταση των καταστάσεων, των αντικείμενων και των μεταξύ τους, σχέσεων. Η Γνώση είναι το προϊόν των αλληλεπιδράσεων ανάμεσα στο υποκείμενο και το αντικείμενο, τις καταστάσεις ή τις έννοιες³. Ο παιδαγωγός είναι ο μεσάζων ανάμεσα στον παιδαγωγούμενο και το αντικείμενο. Ο παιδαγωγούμενος «γνωρίζει» το αντικείμενο με τα νοητικά μέσα που διαθέτει και την προσωπική του δράση.

1. «Dictionnaire de la philosophie de l' Education» J. LEIF.

2. J. LEIF.

3. Louis NOT: «Les pédagogies de la connaissance».

Τι μαθαίνει το παιδί; Οι τύποι της Γνώσης.

1. Η κοινωνική γνώση

Το να μάθει το παιδί ότι:

- ονομάζουμε ένα σπίτι «σπίτι» και όχι θάλασσα
 - δεν φτύνουμε κατα πρόσωπο τους άλλους
 - τρώμε με πιρούνι (στην Ελλάδα) ή με ξυλάκια (στην Κίνα)
- είναι μια Γνώση κοινωνική. Αυτό που τη χαρακτηρίζει είναι το αυθαίρετο και το συμβατικό. Το διαφορετικό από ένα πολιτισμό σε άλλο, από μια εποχή σε άλλη. Η αλήθεια δεν συμπεριλαμβάνεται με συλλογισμούς. Δεν φαίνεται επίσης μέσα στους πειρατισμούς με τα αντικείμενα, ούτε στις σχέσεις που το παιδί μπορεί να αποκαταστήσει ανάμεσα στα αντικείμενα. Αυτή η Γνώση δεν οικοδομείται από το παιδί αλλά μεταδίδεται από τον ενήλικα και είναι αποτέλεσμα των διαπροσωπικών ανταλλαγών και αλληλεπιδράσεων.

2. Η φυσική Γνώση

Θα λέγαμε ότι μοιάζει με την κοινωνική Γνώση. Όπως κι εκείνη έτσι και τούτη έχει σαν πηγή πληροφοριών τον εξωτερικό κόσμο. Είναι όμως και διαφορετική από το γεγονός ότι οι πληροφορίες δίνονται από τα ίδια τα αντικείμενα. Το παιδί

Μάθηση =

Γνώση =

Νοημοσύνη =

Προσαρμοστικότητα =

Επικοινωνία =

Υπάρχω με τον Άλλον και

μέσω του Άλλου

μπορεί να πάρει αυτές τις πληροφορίες επενεργώντας πάνω στα αντικείμενα και παρατηρώντας τις αντιδράσεις τους.

Μηχανισμοί της Αφαίρεσης = Διαδικασία δόμησης της Γνώσης.

«Απλή αφαίρεση» =
Ξεκινάει και αναφέρεται στις ιδιότητες των αντικειμένων, στην εξωτερική τους όψη, στο ορατό.

«Σκεφτόμενη αφαίρεση» =
Ξεκινάει και αναφέρεται στις πράξεις του υποκειμένου πάνω στα αντικείμενα και στα χαρακτηριστικά και ιδιότητες αυτών των πράξεων.

Φυσική Γνώση είναι οι ιδιότητες των αντικειμένων, τα συγκεκριμένα τους χαρακτηριστικά, οι ιδιαιτερότητές τους.

Η απλή αφαίρεση είναι ο μηχανισμός δόμησης της φυσικής Γνώσης, εκείνο δε που δομείται είναι η διαφοροποίηση των παρατηρήσιμων στοιχείων, π.χ. κόκκινο πανί – πράσινο χορτάρι.

Όταν ένα παιδί παίζει με ένα αντικείμενο –ας πούμε μια ξύλινη, κόκκινη βάρκα– αφομοιώνει τα εξωτερικά παρατηρήσιμα στοιχεία, δηλαδή χρώμα, υλικό, σχήμα, (απλή αφαίρεση). Ταυτόχρονα όμως αυτά τα στοιχεία συσχετίζονται με παλαιότερες γνώσεις. Αυτός ο συσχετισμός ανήκει στη σφαίρα του λογικο-μαθηματικού.

4. Η λογικο-μαθηματική Γνώση

Λογικομαθηματική Γνώση είναι οι παντός είδους σχέσεις ανάμεσα στα αντικείμενα. Οι σχέσεις αυτές είναι πράξεις πάνω στα αντικείμενα, που όμως τα παρατηρήσιμα εξωτερικά χαρακτηριστικά δεν έχουν και πολύ μεγάλη σημασία. Η σχέση μεγέθους ανάμεσα στο ιστιοφόρο A = μικρό και στο καΐκι B = μεγάλο δε βρίσκεται στα αντικείμενα αυτά καθαυτά, αλλά στη σχέση που το παιδί αποκαθιστά ανάμεσα στα δυο. Αν τοποθετήσουμε δίπλα στο ιστιοφόρο μια μανοθέσια βάρκα, τότε το παιδί αποκαθιστά μια διαφορετική σχέση μεγέθους. Κι έτσι το ιστιοφόρο είναι το μεγάλο και η βάρκα η μικρή.

Κανένας από τους τρεις τύπους της Γνώσης δεν υπάρχει ανεξάρτητα από τον άλλον. Ένα λογικομαθηματικό πλαίσιο είναι απαραίτητο για την οικοδόμηση της φυσικής και κοινωνικής Γνώσης, όπως κι αυτές με τη σειρά τους είναι αναγκαίες για τη δημιουργία του λογικομαθηματικού πλαισίου, και κυρίως στο προεννοιακό στάδιο όπου η αντίληψη της φυσικής όψης των αντικειμένων προπορεύεται των συσχετισμών και γενικά της συλλογιστικής Σκέψης. Στο γνωστό πείραμα του Piaget με την πλαστελίνη (διατήρηση της ύλης) το παιδί των 4-6 χρόνων προσκολλάται στα παρατηρήσιμα στοιχεία του βώλου της πλαστελίνης και δεν λαμβάνει υπ' όψη του το γεγονός ότι μόλις πριν είδε ότι οι δύο βώλοι ήταν ίσοι. Αργότερα, στα 7-8 χρόνια, όταν η λογικομαθηματική σκέψη αποσπάται μερικώς από την φυσική όψη των αντικειμένων το παιδί κάνει το συλλογισμό, ότι δύο ίσοι βώλοι πλαστελίνης παραμένουν ίσοι ως προς τη ποσότητα της πλαστελίνης, ανεξάρτητα από το σχήμα που θα δώσουμε στον ένα ή τον άλλο.

Πηγή της Γνώσης

Αν τα αντικείμενα είναι εν μέρει η καταγωγή της φυσικής Γνώσης, πηγή της λογικομαθηματικής Γνώσης είναι το ίδιο το υποκείμενο, με τις σχέσεις που συνεχώς αποκαθιστά ανάμεσα στα αντικείμενα και ανάμεσα σ' αυτά και στις παλαιότερες εμπειρίες.

Η λογικο-μαθηματική Γνώση δεν διδάσκεται, μια και το παιδί το ίδιο την οικοδομεί με τους συσχετισμούς και σχέσεις που σχηματοθετεί ανάμεσα στα αντικείμενα. Η λογικο-μαθηματι-

κή Γνώση δεν ξεχνιέται ποτέ και αναπτύσσεται πάντα προς μια αλληλουχία, συνθετικότητα και συνοχή.

– Το παιδί «μαθαίνει» λοιπόν την

- κοινωνική Γνώση, που είναι μεν αυθαίρετη, διότι είναι κυρίως κώδικες, όπως π.χ. οι λέξεις που αυτές καθεαυτές δεν σημαίνουν τίποτε, όμως συμβολίζουν καταστάσεις, αντικείμενα, σχέσεις.

- Τη φυσική γνώση που αναφέρεται σε ό,τι εξωτερικά φαίνεται, στην υφή των αντικειμένων.

- Τη λογικο-μαθηματική Γνώση, που αφορά στις σχέσεις ανάμεσα στα αντικείμενα.

Πως μαθαίνει το παιδί

Το παιδί δεν μαθαίνει με τη μνήμη. Το παιδί οικοδομεί τη Γνώση με τη βοήθεια δύο μηχανισμών: της αφομοίωσης και της συμμόρφωσης.

Το παιδί αφομοιώνει τα εξωτερικά ερεθίσματα στις δομές που ήδη διαθέτει και συμμορφώνει – προσαρμόζει τις δομές στις απαιτήσεις, και τα προβλήματα των εξωτερικών ερεθισμάτων. Με την αφομοίωση το υποκείμενο οργανώνει το αντικείμενο που του προτείνεται. Με τη συμμόρφωση το αντικείμενο προκαλεί και οργανώνει τις συμπεριφορές του υποκειμένου. Συμβαίνει αυτό που ορισμένοι παιδαγωγοί έχουν ονομάσει αλληλο-οικοδόμηση.

Μια μορφή νοητικής δόμησης του αντικειμένου πηγάζει από τα σχήματα που το υποκείμενο έχει κατακτήσει.

Όμως κάθε νέο αντικείμενο-ερεθίσμα έχει δικά του χαρακτηριστικά, απαιτήσεις, προβληματισμούς. Αυτά τα καινούρια στοιχεία πιέζουν κατά κάποιον τρόπο τα σχήματα να ξανά οργανωθούν ώστε να προσαρμοστούν σ' αυτά.

Η πηγή της Γνώσης δε βρίσκεται μόνο στα αντικείμενα (αισθησιοκρατισμός – εμπειριοκρατία) ούτε μόνο στο υποκείμενο (ορθολογισμός). Βρίσκεται στη δυναμική διαλεκτική σχέση υποκειμένου \neq αντικειμένου, που επιτρέπει τις μεταλλαγές και του μεν και του δε. Ο συνειρμικός αισθησιοκρατισμός, σαν μέσο μάθησης, και οι συσσωρευτικές εμπειρίες βασίζονται στην παρατήρηση των συγκεκριμένων αντικειμένων και στην αποτύπωση της εικόνας-φωτογραφίας του αντικειμένου.

Όμως η Γνώση δεν είναι μια πλήρης αποτύπωση της πραγματικότητας. Δεν είναι προκαθορισμένη από την κληρονομικότητα, όπως δεν είναι προκαθορισμένη και από τα αντικείμενα που μας περιβάλλουν. Το παιδί, κάθε στιγμή που αντιλαμβάνεται, με τη βοήθεια των νοητικών σχημάτων, την εξωτερική πραγματικότητα, προσθέτει κάτι το προσωπικό. Προσθέτει κάτι το προσωπικό το παιδί βεβαίως, εάν και εφόσον του επιτρέψουμε να χειριστεί τα αντικείμενα, να ενεργήσει, να δράσει πάνω σ' αυτά. Έτσι λοιπόν μπορούμε να φανταστούμε μια διαδικασία δόμησης που δεν βελτιώνεται ποτέ. Τα πάντα – υποκείμενο, αντικείμενο, παιδαγωγός, παιδαγωγούμενος, περιβάλλον... – βρίσκονται σε μια αέναη αλληλο-οικοδόμηση.

Η Γνώση λοιπόν κατακτάται χάρις στον ισορροπημένο συντονισμό ανάμεσα στις αφομοιώσεις και προσαρμοστικές δραστηριότητες του υποκειμένου.

Ο ισορροπημένος αυτός συντονισμός εξαρτάται από την προ-

Σχήμα = πρωτόγονη δομή – Απαρτική οργάνωσης δομής

Δομή = Ένα σύνολο παρτιζόμενο από στοιχεία τέτοια, που το καθένα εξαρτάται από τα άλλα και που το καθένα δε μπορεί να είναι αυτό που είναι παρά μόνο μέσω και μέσα στη σχέση του μαζί τους.

σωπική δράση του υποκειμένου και η οποία έχει δυο όψεις: Μια όψη παρατηρήσιμη από ένα εξωτερικό παρατηρητή και μία μη παρατηρήσιμη, που ονομάζουμε νοητική δραστηριότητα και που επιτρέπει στο υποκείμενο να κάνει υποθέσεις και να βγάξει συμπεράσματα. Η νοητική δραστηριότητα έχει ορισμένα χαρακτηριστικά.

1. Κάνει επιλογή των χρήσιμων δεδομένων.
2. Κάνει συσχετισμούς ανάμεσα στα επιλεγμένα δεδομένα.
3. Κάνει συντονισμούς ανάμεσα στις συσχετίσεις.
4. Καταλήγει σε συλλογισμούς και συμπεράσματα κι έτσι το υποκείμενο λεκτικοποιεί τις ανακινούμενες Γνώσεις⁴.

Θεωρούμε ότι η παιδαγωγική παρέμβαση οφείλει να οργανώσει και να κινητοποιήσει τη δράση του παιδιού, μέσα σ' ένα πλαίσιο προσωπικής ικανοποίησης και ευχαρίστησης.

Τα πάρα πάνω εξαρτώνται από την επιλογή παιδαγωγικών καταστάσεων, μέσα σε κάθε τάξη και την επιλογή υλικού κατάλληλου να απεγκλωβίσει στο μέγιστο την αυθόρμητη έκφραση του παιδιού. Το παιδί οδηγείται προοδευτικά στο να χρησιμοποιεί αυτή την έκφραση, στα πλαίσια ενός συστήματος ε-ποικοδομητικών διαπροσωπικών ανταλλαγών με τους δασκάλους, τους συμμαθητές, τον εξωτερικό κόσμο. Εξαρτώνται α-

κόμα από τη δημιουργία παιδαγωγικών καταστάσεων που προ-τείνουν προβλήματα ή «νοητικές συγκρούσεις», προορισμένες να αποδεσμεύσουν νοητικές λειτουργίες του παιδιού και να οικοδομήσουν νέα εργαλεία σκέψης και επικοινωνίας⁵.

Ο Hameline⁶ λέει: Γνώση δεν σημαίνει μόνο γνωρίζω τα αντικείμενα ή κατακτώ δεξιότητες ή εγκυκλοπαιδικές γνώσεις. Σημαίνει ακόμα γνωρίζω τον εαυτό μου και μαθαίνω να θέλω. Γνωρίζω τις επιθυμίες μου και μαθαίνω να τις εκφράζω. Γνωρίζω τα αισθήματά μου και μαθαίνω να τα εκφράζω. Μαθαίνω ν' αγαπώ και επιθυμώ να μ' αγαπούν και το εκφράζω.

Γενεύη, Ιούλιος 1985

-
4. Louis NOT: «Les pédagogies de la connaissance».
 5. A. Henriques: «Dialogue avec les objets»
 6. E. Schmid — Kitsikis «L' investigation et l' intervention» Université de Geneve.
 7. Daniel Hameline: Philosophie de l' Education, Cours Université Geneve.